

**FRANC
KAFKA
PISMA MILENI**

Prevela s nemačkog
Maja Anastasijević

■ Laguna ■

Naslov originala

Franz KAFKA
BRIEFE AN MILENA

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

austrijski kulturni forum^{beg}

PISMA MILENI

[April, 1920]

Meran-Untermals,* pansion *Otoburg*

Draga gospođo Milena,

Upravo je prestala kiša, koja je padala dva dana i jednu noć, verovatno samo privremeno, ali to je ipak događaj koji zaslužuje da se proslavi, što činim tako što Vam pišem. Uzgred budi rečeno, ni kiša mi nije preterano teško pala, ipak je ovo tuđina, doduše, samo mala tuđina, ali godi srcu. I Vas je, ako me utisak ne vara (očigledno nije moguće do kraja oživeti u sećanju usamljeni slučaj kratkog, polunemog, druženja), radovala tuđina Beča, možda je posle izvesnog vremena, zbog opštih okolnosti, postala sumorna, ali radujete li se tuđini kao takvoj? (Što bi, uzgred, moglo da bude loš znak i nije poželjno.)

Ja ovde živim dosta dobro, teško da smrtno telo može da izdrži veću brižljivost, terasa moje sobe utonula je u vrt, obrasla, zarasla u rascvetalo grmlje (vegetacija je ovde čudna,

* Ital.: *Merano-Maja Basa*, Kafka koristi nemačke toponime. (Prim. prev.)

po vremenu po kojem se u Pragu bezmalo smrzavaju bare, cvetovi ispred moje terase polako počinju da se otvaraju), pritom je direktno izloženo suncu (ili pak izrazito tmurnom nebu, kao što je slučaj već bezmalo nedelju dana), posećuju me gušteri i ptice, nejednaki parovi: toliko bih voleo da možete da uživate u Meranu, nedavno ste mi pisali da ne možete da dišete, ovde su slika i misao veoma blizu i možda se malo lakše podnose.

Srdačni pozdravi, Vaš F. Kafka

[April, 1920]

Meran-Untermals, pansion *Otoburg*

Draga gospođo Milena,

Poslao sam Vam pismo iz Praga, a zatim iz Merana. Odgovor nisam dobio. Istina je da pisma nisu zahtevala naročito brz odgovor, i ako Vaše ćutanje nije ništa drugo nego nagoveštaj da se relativno dobro osećate, što se često odražava u odbojnosti prema pisanju, onda sam potpuno zadovoljan. Moguće je, međutim – i zbog toga pišem – da sam Vas u pismima na neki način povredio (u slučaju da je tako, kakve bih, u potpunosti protiv sopstvene volje, grube ruke bio) ili, što bi, naravno, bilo još mnogo gore, da je prošao trenutak u kojem ste, kao što ste mi pisali, malčice odahnuli i da su za Vas ponovo nastupila loša vremena. Povodom prve mogućnosti ne mogu ništa da kažem, sve bih mogao da zamislim, ali to nikako, kad je druga mogućnost u pitanju, neću ništa da savetujem – kako bih mogao da savetujem? – samo pitam: zašto malo ne otputujete iz Beča? Pa Vi niste bez zavičaja kao neki drugi. Zar Vam boravak u Češkoj ne bi ulio novu snagu? A ako iz određenih, meni

nepoznatih, razloga, možda ne želite u Češku, onda nekuda drugde, možda bi Vam čak i Meran prijao. Da li ga znate?

Dakle, očekujem dve stvari: ili dalje ćutanje, znači: „Bez brige, sasvim sam dobro“ ili pak nekoliko redova.

Srdačno, Kafka

Pada mi na pamet da zapravo ne mogu tačno da se setim nijedne pojedinosti na Vašem licu. Samo Vašu priliku, Vašu haljinu, dok ste odlazili između stolova u kafani – to i dalje vidim.

[Meran, april 1920]

Draga gospođo Milena, mučite se s prevodom u tmurnom bečkom okruženju. Meni je to na neki način i dirljivo i tera me da se postidim. Verovatno ste već dobili Volfovo pismo, bar mi je on još pre dužeg vremena pisao u vezi s takvim pismom. Novelu pod naslovom *Ubica*, koja je navodno najavljena u nekom katalogu, nisam ja napisao, to je neki ne-sporazum; ali budući da je navodno najbolja, moguće da je ipak istina. Sudeći po Vašem poslednjem i pretposlednjem pismu, rekao bih da ste se potpuno i konačno oslobodili uznemirenosti i brige, izgleda da se to odnosi i na Vašeg muža, koliko Vam to samo oboma želim. Sećam se jednog nedeljnog popodneva pre više godina, vukao sam se pored zida kuće na Francovom keju i sreo Vašeg muža, koji mi je išao u susret, ne ostavljajući mnogo bolji utisak, dvojica stručnjaka za glavobolju, svaki, međutim, na sebi svojstven način. Više se ne sećam da li smo zajedno nastavili put ili smo se mimoišli, ali pretpostavljam da ne bi bilo značajnije razlike između te dve mogućnosti. Ali to je prošlost i treba da ostane u dalekoj prošlosti. Da li je lepo kod Vas?

Srdačni pozdravi od Vašeg Kafke

[Meran, april 1920]

Dakle, pluća. Ceo dan sam to premetao po glavi, ni na šta drugo nisam mogao da mislim. Ne zato što me je ta bolest preterano uplašila, verujem i nadam se da se kod Vas javila u blagom obliku – bar ono što nagoveštavate u pismu govori tome u prilog – a meni je čak i teška bolest pluća (pola Zapadne Evrope ima manji ili veći poremećaj funkcije pluća), od koje patim već tri godine, donela više dobra nego zla. Kod mene je počelo pre oko 3 godine, krvoliptanjem usred noći. Ustao sam, uzbuđen, kao što biva kad se čovek suoči s nečim nepoznatim (umesto da i dalje ležim, pravilo za koje sam kasnije saznao) i, naravno malo uplašen, otišao do prozora, nagnuo se napolje, otišao do umivaonika, tumarao po sobi, seo na krevet – neprestano krv.

Pritom uopšte nisam očajavao jer sam, iz određenog razloga, sada već znao da ću, pod uslovom da krvoliptanje prestane, spavati prvi put posle 3-4 maltene potpuno besane godine. I prestalo je (posle toga se više nije javljalo) te sam ostatak noći prespavao. Ujutro je, doduše, došla služavka (u to vreme sam imao stan u palati *Šenborn*), dobra, rekao bih čak požrtvovana, ali izuzetno trezvena devojka, ugledala krv i rekla: „*Pane doktore, s Vámi to dlouho nepotrvá.*“¹ Ali bilo mi je bolje nego inače, otišao sam u kancelariju i tek posle podne kod lekara. Ostatak priče je ovde nebitan. Samo sam hteo da kažem: nije me uplašila Vaša bolest (pogotovo imajući u vidu da stalno upadam sebi u reč, čeprkam po sećanju, pored sve nežnosti, prepoznajem gotovo seljačku krepost i zaključujem: ne, niste bolesni, ovo je opomena, ali ne i bolest pluća), nije me, dakle, to uplašilo, nego pomisao

¹ „Gospodine doktore, nećete još dugo.“

na ono što je zasigurno prethodilo tom poremećaju. Pritom ću, za početak, zanemariti ono što još piše u Vašem pismu, na primer: bez prebijene pare – čaj i jabuke – svaki dan od 2 do 8 – za mene je tako nešto neshvatljivo, to očigledno stvarno može da se objasni samo u usmenom razgovoru. Dakle, prelazim preko toga (ali samo u pismu, budući da se tako nešto ne zaboravlja) i mislim samo na objašnjenje koje sam svojevremeno našao za sebe i koje može da se primeni na mnoge slučajeve. Desilo se da mozak više nije mogao da podnese brige i bol koji su mu natovareni. Rekao je: „Dižem ruke; ali ako ovde ima još nekoga kome je iole stalo da se celina održi, neka preuzme deo mog tereta, i potrajaće još izvesno vreme.“ Onda su se javila pluća, pa, nisu imala bogzna šta da izgube. Ti pregovori između mozga i pluća, koji su se odvijali bez mog znanja, verovatno su bili užasni.

I šta ćete sada da radite? Verovatno bi bila sitnica da neko brine o Vama. Ali valjda je svakome kome ste dragi jasno da je neophodno da neko povede brigu o Vama. Ko tako ne misli neka ćuti. Znači, i ovde stiže spas? Pa, rekao sam – ne, neću da se šalim, uopšte nisam raspoložen i neću ni biti sve dok mi ne napišete da ste drugačije i zdravije organizovali život. Posle Vašeg poslednjeg pisma, neću više da Vas pitam zašto malo ne odete iz Beča, sada razumem zašto, ali i sasvim blizu Beča ima zaista divnih mesta za boravak i mogućnosti da neko povede brigu o Vama. Danas neću pisati ni o čemu drugom, nemam ništa važnije da saopštim. O svemu ostalom sutra, i hvala za časopis, koji u meni pobuđuje ganutost i stid, tugu i radost. Ne, još jedna stvar za danas: ako samo minut svoga sna utrošite na prevodilački rad, to je kao da ste me prokleli. Jer, ako ovo jednoga dana dospe na sud, niko se neće upuštati u dalju istragu, već će jednostavno utvrditi: lišio ju je sna. To će biti moja presuda,

i to opravdana. Dakle, borim se za sebe kada Vas molim da to više ne činite.

Vaš FrancK

[Meran, kraj aprila 1920]

Draga gospođo Milena, danas želim da Vam pišem o nečem drugom, ali ne dâ mi se. Nije da to zaista ozbiljno shvatam; da je tako, pisao bih drukčije, ali trebalo bi da Vas, s vremena na vreme, negde u vrtu, u polusenci, čekaju ležaljka i desetak čaša mleka nadohvat ruke. Makar i u Beču, naročito sada u leto, ali bez gladovanja i nervoze. Zar to nije moguće? I zar nema nikoga ko bi Vam to omogućio? I šta kaže lekar? Kad sam izvadio časopis iz velikog koverta, bezmalo sam se razočarao. Hteo sam da čujem novosti od Vas, a ne vrlo dobro poznat glas iz starog groba. Zašto se umešao između nas? A onda mi je palo na pamet da nas je on i povezao. Uzgred, neshvatljivo mi je da ste se prihvatili tog napornog posla i duboko me je dirnulo koliko ste ga verno obavili, rečenicu po rečenicu, nisam verovao da češki jezik sasvim prirodno dopušta toliku vernost. Zar su nemački i češki toliko bliski? No, bilo kako bilo, to je poražavajuće loša priča, draga gospođo Milena, mogao bih da Vam to dokažem lakše nego išta, bezmalo u svakom redu, pritom bi samo prezir bio malo jači nego dokaz. To što Vam se priča sviđa daje joj, naravno, vrednost, ali meni donekle zamagljuje pogled na svet. Neću više o tome. Volf će Vam dostaviti *Seoskog lekara*, pisao sam mu.

Naravno da razumem češki. Već sam nekoliko puta hteo da Vas pitam zašto mi jednom ne napišete pismo na češkom. I to ne zato što ne vladate nemačkim. Uglavnom vladate njime začuđujuće dobro, a ako se desi da ne vladate,

on Vam se spremno povinuje, i to bude izuzetno lepo; Nemać se, naime, nikad ne bi usudio da oćekuje tako nešto od svog jezika, ne usuđuje se da piše tako lićno. Razlog što sam Źeleo da mi pišete na ćeškom jeziku jeste u tome što mu ipak pripadate, zato što je Milena samo tamo cela (prevod to potvrđuje), dok je ovde ipak samo Milena iz Beća, odnosno Milena koja se sprema za Beć. Dakle, ćeški, molim. I feljtone o kojima pišete. Neka su nikakvi, pa i Vi ste se izborili sa ovom nikakvom prićom, kuda Vas je to odvelo? Ne znam. MoŹda i ja to mogu, ali ukoliko ne budem mogao, zaglaviću se u najboljoj mogućoj predrasudi. Pitate me za veridbu. Dva puta sam bio veren (moŹe se reći i tri puta, dva puta, naime, sa istom devojkom), dakle, tri puta me je svega nekoliko dana delilo od braka. Prva veridba je zasigurno okonćana (do mene su doprle vesti o novom braku i dećaćiću), druga je još u Źivotu, ali bez izgleda za brak, dakle, zapravo nije Źiva ili, naprotiv, Źivi samostalno na raćun ućesnika. Sve u svemu, došao sam do zakljućka da muškarci i ovde i drugde moŹda više pate ili da su, ako hoćete, manje otporni u tom pogledu, dok Źene uvek pate iako nisu krive, i to ne u smislu da „je to jaće od njih“, već iskonski, što se, međutim, opet moŹe svesti na to da „je to jaće od njih“. Uostalom, ne vredi razmišljati o tome. To je kao kad biste se upinjali da razbijete jedan jedini kotao u paklu, prvo, nećete uspeti, a drugo, ako i uspete, em ćete izgoreti u prolivenoj usijanoj masi, em će pakao opstati u svoj svojoj divoti. Treba promeniti pristup.

U svakom slućaju, za poćetak se treba opruŹiti u vrtu i izvući što više slasti iz bolesti, pogotovo ako nije ona prava. Ima mnogo slasti u njoj.

Vaš FrancK

[Meran, april/maj 1920]

Draga gospođo Milena, da na osnovu mog pisma, protiv moje volje, ne biste sami izveli taj zaključak, za početak sledeće: već oko 14 dana muči me nesanica, koja se i dalje pogoršava, u stvari ne mislim da je to strašno, takva razdoblja dođu i prođu i uvek imaju više uzroka (bedeker kaže da to može biti i vazduh u Meranu, što je besmislica), više nego što im treba, i mada su ti uzroci ponekad jedva primetni, utiču da čovek otupi kao panj i pritom ipak bude uznemiren kao šumska životinja.

Ali ipak ima nešto što me teši. Vi ste mirno spavali, dođuše, „začudo“, a još juče ste bili „van sebe“, ali ipak ste mirno spavali. Dakle, ako me san tokom noći zaobiđe, znam njegov put i mirim se s tim. Uostalom, ionako bi bilo glupo opirati se, san je najbezazlenije biće, a čovek koji nema sna najgrešnije.

A Vi u poslednjem pismu zahvaljujete tom čoveku koji nema sna. Kad bi to pročitala neka nepoznata, neupućena osoba, morala bi da pomisli: „Kakav čovek! Izgleda da je pomerio brda.“ A on zapravo ništa nije uradio, ni prstom nije mrdnuo (izuzev onim kojim piše), živi od mleka i dobrih stvari, a da mu „čaj i jabuke“ ne lebde neprekidno pred očima (mada često lebde), osim toga, samo pušta da sve ide svojim tokom, a brda ostavlja tamo gde su. Zna li priču o prvom uspehu Dostojevskog? Reč je o priči u kojoj je sažeto toliko toga i na koju se, uzgred budi rečeno, pozivam samo zbog slavnog imena, samo zato što mi je tako lakše, budući da bi priča iz komšiluka ili neposrednijeg okruženja bila jednako važna. Uzgred, više se ne sećam tačno te priče, čak ni imena u njoj. Dostojevski je pisao svoj prvi roman *Bedni ljudi*, u to vreme je stanovao s prijateljem, piscem

Grigorjevom. Ovaj je, doduše, mesecima gledao brojne ispisane stranice na stolu, ali je dobio rukopis tek kad je roman bio završen. Pročitao ga je, i, ne rekavši ništa Dostojevskom, zadivljen odneo tada čuvenom kritičaru Nekrasovu. Naredne noći, u tri sata, na vratima Dostojevskog odjeknulo je zvono. To su Grigorjev i Nekrasov, upadaju u sobu, grle i ljube Dostojevskog, Nekrasov, koji ga dotad nije poznao, naziva ga nadom Rusije, provode sat-dva u razgovoru, koji se uglavnom odnosi na roman, rastaju se tek negde pred zoru. Dostojevski, koji je uvek govorio da je to bila najsrećnija noć u njegovom životu, naslanja se na prozor, prati ih pogledom, ne može da veruje i počinje da plače. Osećanje koje ga je tada obuzelo opisao je, ne sećam se više gde, otprilike ovako: „Kakvi divni ljudi! Kako su dobri i plemeniti! A ja sam tako pokvaren! Kad bi samo mogli da zavire u moju dušu! Ako im to samo kažem, neće mi verovati.“ To što je Dostojevski, povrh svega, rešio da postane jednako dobar i plemenit kao oni, samo je tačka na *i*, poslednja reč, koju nepobediva mladost mora da ima, i više nije deo moje priče, koja se ovde, dakle, završava. Draga gospođo Milena, sagledavate li ono tajanstveno u ovoj priči, ono u šta um ne može da pronikne? Mislím da je reč o ovome: Grigorjev i Nekrasov, ukoliko se o tome može uopšteno govoriti, sigurno nisu bili plemenitiji od Dostojevskog, ali sada zaboravite na uopštavanje, koje ni Dostojevskom nije trebalo one noći i koje u datom slučaju ničemu ne vodi, samo slušajte Dostojevskog i bićete sigurni da su Grigorjev i Nekrasov zaista bili veličanstveni, a Dostojevski nečist, beskrajno pokvaren, da, naravno, ni izdaleka neće dostići Grigorjeva i Nekrasova, a o iskupljenju za njihovo neverovatno, nezasluženo dobro delo nema ni govora. Doslovno ih gledate s prozora kako se udaljavaju i nagoveštavaju da su nedostižni. – Nažalost, značaj ove priče

nestaje u dodiru sa slavnim imenom Dostojevski. Kuda me je odvela moja nesanica? Sigurno ne do nečega što nije bilo veoma dobronamerno.

Vaš FrancK

[Meran, maj 1920]

Draga gospođo Milena, svega nekoliko reči, sutra ću Vam verovatno ponovo pisati, danas pišem samo zbog sebe, samo da bih uradio nešto za sebe, samo da bih donekle odagnao utisak koji je Vaše pismo ostavilo na mene, u protivnom bi me pritiskao ceo dan. Veoma ste čudni, Milena, živite tamo u Beču, morate svašta da trpite, a ipak nalazite vremena da se čudite što se drugi, poput mene, ne osećaju najbolje i što sam jedne noći slabije spavao nego prethodne. Što se toga tiče, moje tri ovdašnje drugarice (tri sestre, najstarija ima pet godina) bile su pametnije, kad god bi im se pružila prilika, bilo da smo bili kraj reke ili ne, htele su da me bace u vodu, i to ne zato što sam im učinio nešto loše, taman posla. Kad odrasli ovako prete deci, onda je to, naravno, šala i ljubav i otprilike znači: sad ćemo da se našalimo tako što ćemo reći najneverovatniju moguću stvar. Deca su, međutim, ozbiljna i ne znaju za neverovatno, ni deset neuspelih pokušaja da te sruše neće ih uveriti da ni sledeći put neće uspeti, pa, ona nisu ni svesna da u prethodnih deset pokušaja nisu uspela. Deca su zastrašujuća ako ispunimo njihove reči i namere znanjem odraslih. Kad se jedna takva četvorogodišnjakinja, koja naizgled nije stvorena ni za šta drugo nego za ljubljenje i grljenje, pritom jaka kao meče, sa stomačićem koji joj je ostao iz vremena kad je bila beba, navrže na čoveka, potpomognuta sestrama s desne i leve strane, a ovaj ima samo ogradu iza sebe, dok se njihov ljubazan otac i blaga, lepa,

debela majka (pored kolica, u kojima je četvrto dete) na to samo smeškaju iz daljine i ne pomišljaju da mu pomognu, onda je bezmalo svršeno s njim i veoma je teško opisati kako je ipak spasen. Pametna, dakle, intuitivna deca htela su da me gurnu dole bez posebnog razloga, možda zato što su mislila da sam suvišan, a nisu čak ni bila upoznata s Vašim pismima i mojim odgovorima.

Ne treba da Vas plaši ono „dobronamerno“ iz mog poslednjeg pisma. Bilo je to vreme potpune nesanice, kakvo ovde nije usamljen slučaj, zapisao sam tu priču, priču o kojoj sam često razmišljao dovodeći je u vezu s Vama, ali kad sam završio, između napetosti u desnoj i levoj slepoočnici više nisam mogao jasno da razaznam zašto sam je zapravo ispričao, osim toga, tu je bila i bezoblična masa onoga što sam nameravao da Vam kažem dok sam napolju na balkonu ležao u ležaljci, pa mi nije preostalo ništa drugo nego da se pozovem na osnovni osećaj, a ni sada ne mogu mnogo drugačije.

Imate sve što sam objavio, izuzev poslednje knjige *Seoski lekar*, zbirke kratkih priča, koju će Vam poslati Volf, ja sam mu, u svakom slučaju, pre nedelju dana tim povodom pisao. Ništa nije u štampi, ne bih znao šta bi još moglo biti. Sve što uradite s knjigama i prevodima biće dobro, šteta što mi nisu dragocenije kako bi činjenica da ih poveravam Vama stvarno izražavala moje poverenje u Vas. S druge strane, veoma me raduje što ću s nekoliko napomena o *Ložaču*, koje ste tražili, moći da podnesem istinsku malu žrtvu, biće to nagoveštaj paklene kazne koja se sastoji u tome da ste primorani da još jednom osmotrite svoj život očima spoznaje, pri čemu ono najgore nije pregled očiglednih nedela, nego dela za koja ste prvobitno smatrali da su dobra.

Pisanje je, međutim, uprkos svemu, blagotvorno, mirniji sam nego pre 2 sata sa Vašim pismom napolju u ležaljci.

Ležao sam tamo, neka buba je na korak od mene pala na leđa i bila je očajna, nije mogla da se podigne, rado bih joj pomogao, mogao sam tako lako da joj pomognem, jedan korak i blagi udarac i sasvim sigurno bih joj pomogao, ali zaboravio sam na nju zbog Vašeg pisma, nisam mogao da ustanem, tek mi je neki gušter skrenuo pažnju na okolni svet, put ga je vodio preko bube, koja se sada već potpuno umirila, dakle, nije nesrećan slučaj, rekao sam sebi, nego borba na život i smrt, retka predstava prirodnog životinjskog umiranja; ali gušter je, silazeći s nje, prevrnuo bubu na noge, ona je, doduše, još izvesno vreme ležala kao da je mrtva, da bi zatim, kao da je to najprirodnija stvar na svetu, ustrčala uza zid kuće. Verovatno zahvaljujući tome, malčice sam se ohrabrio, ustao, popio mleko i počeo da Vam pišem.

Vaš FrancK

Dakle, napomene:

Kolona I red 2 siroti ovde ima i sporedno značenje: za žaljenje, ali bez preteranog naglašavanja osećanja, neshvatljivo sažaljenje koje i Karl oseća prema roditeljima, možda *uboži*²

I 9 „neobuzdani vetrovi“ zvuči veličanstvenije, ali izgleda da nema boljeg rešenja

I 17 z *dobré nálady a poněvadž byl silný chlapec*³ obrisati.

Ne, bolje da pošaljem pismo, sutra ću Vam poslati napomene, uzgred budi rečeno, biće toga veoma malo, čitav niz stranica nema ništa, vernost prevoda, koja kao da se podrazumeva, meni je, ako odbacim ono što se podrazumeva, uvek iznova zapanjujuća, bezmalo nijedan primer pogrešnog tumačenja, što još i ne bi bilo nešto posebno, već

² siroti (nominativ množina). Milena koristi pridev: *chudý* koji označava samo materijalno siromaštvo.

³ zbog dobrog raspoloženja i zato što je bio jak momak [*ložač*, početak trećeg pasusa].

uvek potpuno i samouvereno razumevanje. Jedino ne znam da li vam Česi zameraju zbog te vernosti, koja mi je najdraža kod ovog prevoda (i to čak ne zbog priče, nego zbog mene samog); moj osećaj za češki jezik, imam ga i ja, u potpunosti je zadovoljen, ali je izuzetno pristrasan. U svakom slučaju, ako Vam neko slučajno zameri, pokušajte da mojom zahvalnošću nadomestite to što ste povređeni.

[Meran, maj 1920]

Draga gospođo Milena (da, obraćanje postaje dosadno, ali to je jedan od onih rukohvata u nesigurnom svetu za koje bolesnici mogu da se pridrže, a to što su im rukohvati dosadili ne znači da su na putu ozdravljenja) nikada nisam živeo među Nemcima, nemački mi je maternji jezik i zato mi je prirodan, ali češki mi je mnogo srdačniji, zbog toga Vaše pismo razbija poneku nesigurnost, vidim Vas jasnije, pokrete Vašeg tela, ruku, tako žustre, tako odlučne, bezmalo kao da smo se sreli, ali ako pokušam da podignem pogled ka Vašem licu, tokom čitanja pisma – kakva priča! – izbije požar i ne vidim više ništa osim vatre.

Čoveku dođe da poveruje u zakon koji sami uvodite u svoj život. Razume se da ne želite da Vas žalim zbog zakona za koji kažete da je iznad Vas, budući da uvođenje tog zakona nije ništa drugo nego puka oholost i bezobzirnost (*já jsem ten který plati*),⁴ o primerima koje ste naveli u prilog tog zakona pak nema šta da se raspravlja, na to mogu samo ćutke da Vam poljubim ruku. Što se mene tiče, zaista verujem u Vaš zakon, samo ne verujem da je tako bezuslovno surov i da određuje Vaš život za sva vremena, reč je, doduše, o spoznaji, ali samo spoznaji na putu, a put je beskonačan.

⁴ (ja sam taj koji plaća)

Nezavisno od toga, ovozemaljski ograničenom ljudskom umu užasno je da vas gleda u pregrejanoj pećnici u kojoj živite. Za početak, govoriću samo o sebi. Ako sve ovo posmatramo kao školski zadatak, imali ste tri mogućnosti da se postavite prema meni. Na primer, mogli ste da mi ne ispričate ništa o sebi, ali onda biste me lišili sreće da Vas upoznam i, što je još važnije od sreće, da se i sâm probam u tome. Prema tome, niste smeli da to sakrijete od mene. Zatim, mogli ste da mi ponešto prećutate ili prikazete u lepšem svetlu, i dalje to možete, ali to bih u sadašnjem stanju osetio, čak i ako bih to prećutao, te bi bol bio dvostruko veći. Dakle, ni to ne smete da uradite. Ostaje još samo treća mogućnost: da se potrudite da bar donekle spasete sebe. Vaša pisma donekle nagoveštavaju takvu mogućnost. Često pominjete smirenost i čvrstinu, trenutno, naravno, često i druge stvari, a na kraju čak: „*reelní hrůza*“.⁵

Nije mi dovoljno ono što pišete o svom zdravlju (moje je dobro, samo loše spavam na planinskom vazduhu). Lekar-sku dijagnozu ne smatram naročito povoljnom, odnosno, nije ni povoljna ni nepovoljna, samo od toga kako se budete postavili zavisi kakvo će značenje dobiti. Naravno, lekari su glupi, tačnije, nisu ništa gluplji nego drugi ljudi, ali njihovi zahtevi su smešni, u svakom slučaju, čovek može da očekuje da će od trenutka kada im se prepusti postajati sve gluplji, ali ono što lekar za sada traži nije ni preterano glupo ni nemoguće. Nemoguće je da se stvarno razbolite i tako treba i da ostane. U čemu Vam se život promenio otkad ste razgovarali s lekarom – to je osnovno pitanje.

A onda, ako dozvolite, još nekoliko dodatnih pitanja: zašto i od kada nemate novca? Jeste li u vezi s rodbinom? (Mislim da jeste jer ste mi jednom naveli adresu sa koje su

⁵ „pravi užas“

Vam redovno stizali paketi, je li to prestalo?) Zašto ste se, kao što pišete, ranije družili s mnogima u Beču, a sada se ne družite ni sa kim?

Nećete da mi pošaljete svoje feljtone, dakle, ne verujete mi da tim feljtonima mogu da nađem odgovarajuće mesto na slici koju stičem o Vama. Dobro, onda sam, što se toga tiče, ljut na Vas, što, uzgred, nije tragedija, zato što, već zbog ravnoteže, uopšte nije loše da u nekom uglu srca spremno čeka i malo ljutnje za Vas.

Vaš Franc K

[Meran, 29. maj 1920]

Draga gospođo Milena, dan je toliko kratak, provodim ga s Vama i još nekoliko sitnica i već je prošao. Ne ostaje mi gotovo ni trenutak vremena da pišem stvarnoj Mileni, budući da je ona još stvarnija ceo dan bila ovde, u ovoj sobi, na balkonu, u oblacima.

Otkud svežina, raspoloženje, bezbrižnost u Vašem poslednjem pismu? Je li se nešto promenilo? Ili se varam, čemu doprinose i prozni tekstovi? Ili toliko dobro vladate sobom, a samim tim i situacijom? Šta je posredi?

Vaše pismo počinje osuđivanjem, ozbiljno to mislim. I imate pravo kada mi zamerate „*či ne tak docela pravdu*“,⁶ kao što ste u suštini imali pravo i što se tiče „*dobře miněno*“.⁷ Pa to se podrazumeva. Kad bih bio toliko mnogo i neprekidno zabrinut kao što sam pisao, ne bih izdržao u ležaljci, uprkos svim preprekama, i već bih sutradan stajao u vašoj sobi. Jedini dokaz iskrenosti, sve ostalo su priče, uključujući i ovo. Ili pozivanja na osnovni osećaj, ali on je nem i drži ruke u krilu.

⁶ „ili nije baš sasvim istina“

⁷ „dobronamerno“

Kako je moguće da Vam još nisu dojadili ti smešni ljudi, oni koje opisujete (s ljubavlju i samim tim očaravajuće), zatim ovaj koji pita i mnogi drugi. Pa na Vama je da presudite, na kraju žena presuđuje. (U sagi o Parisu je to malo prikriveno, ali i Paris sudi samo o tome koja je boginja dala najubedljiviji konačan sud.) To bi značilo da to što su smešni nije presudno, možda su samo trenutno smešni, da bi potom, u celini uzev, postali ozbiljni i dobri, da li Vas ta nada drži uz ove ljude? Ko može da tvrdi da su mu znane sutkinjine skrivene misli, ali imam utisak da smešno ponašanje kao takvo opraštate, razumete, volite i da ga svojom ljubavlju oplemenjujete. A pritom to smešno ponašanje nije ništa drugo nego trčanje pasa u cikcak, dok njihov gospodar ide između njih, ne baš doslovno posred njih, već tamo kuda put vodi. Ali izgleda da Vaša ljubav ipak ima nekog smisla, u to sam čvrsto uveren (ali moram da pitam i da se čudim) i, kako bih to makar donekle dokazao, pada mi na pamet izjava službenika iz mog zavoda. Pre nekoliko godina, provodio sam mnogo vremena u malom čamcu na Vltavi, veslao bih uzvodno, a zatim potpuno opružen u njemu puštao da me struja nosi niz reku ispod mostova. Moguće da je to, zbog moje mršavosti, s mosta izgledalo veoma smešno. Nakon što je podrobno opisao ono smešno, onaj službenik, koji me je jednom prilikom upravo tako video s mosta, ovako je sažeo svoj utisak: izgledalo je kao pred Strašnim sudom. Kao onaj trenutak kada su poklopci mrtvačkog kovčega već podignuti, ali pokojnici još mirno leže.

Bio sam na malom izletu (ne na onom velikom koji sam pomenuo i koji se nije desio) i gotovo tri dana gotovo nesposoban da bilo šta radim od umora (ne neprijatnog), čak i da pišem, samo sam čitao, pismo, eseje, često pomišljajući

da takva proza naravno ne postoji zbog sebe same, već je neka vrsta putokaza na putu do neke osobe, na putu na kojem, odmičući, postajemo sve srećniji, sve dok u nekom svetlom trenutku ne spoznamo da uopšte ne odmičemo, nego se i dalje samo vrtimo u svom lavirintu, samo što smo više uzbuđeni, više zbunjeni nego obično. U svakom slučaju: ona koja je ovo napisala nije obično piskaralo. Posle ovoga, moje poverenje prema Vašem pisanju bezmalo je jednako poverenju prema Vama lično. U češkom jeziku poznajem (mada je moje poznavanje skromno) samo jednu jezičku muziku, onu Božene Njemcove, ovo je neka druga muzika, ali je srodna onoj po odlučnosti, strastvenosti, ljupkosti i, pre svega, vidovitoj mudrosti. Da li su to iznedrile tek poslednje godine? Jeste li i ranije pisali? Možete, naravno, reći da sam smešno pristrasan, i imate pravo, naravno da sam pristrasan, ali pristrasan ne zbog onoga što sam tek otkrio u člancima (uzgred budi rečeno, nejednakim člancima, koje je uredništvo na pojedinim mestima korigovalo na njihovu štetu), već zbog onoga što sam u njima ponovo pronašao. Koliko je moj sud beznačajan možete, međutim, odmah videti po tome što sam, pošto mi je na dva mesta privukao pažnju, pomislio da je i iskasapljeni članak o modi Vaš. Veoma rado bih sačuvao isečke, barem samo da ih pokažem sestri, ali budući da su Vam potrebni odmah, prilažem ih, vidim i neki račun sa strane.

Vašeg muža sam očigledno drugačije procenio. Na sastanku u kafani, na mene je ostavio utisak izrazito pouzdanog, razumnog, smirenog, bezmalo preterano očinski nastrojenog, mada i veoma zatvorenog čoveka, ali ne na način koji bi poništio gorepomenuto. Uvek sam ga poštovao, nisam imao ni priliku niti sam bio sposoban da ga bolje upoznam, ali moji prijatelji, naročito Maks Brod, imaju

visoko mišljenje o njemu, i to mi je bilo na pameti kad god bih pomislio na njega. Jedno vreme, ostavljao je na mene snažan utisak zbog toga što su ga u svakoj kafani nekoliko puta pozivali telefonom. Izgleda da je neko, umesto da spava, sedeo kraj aparata, dremao s glavom na naslonu fotelje da bi se povremeno trgnuo kako bi telefonirao. Stanje koje toliko dobro razumem da možda samo zato pišem o tome.

Uzgred budi rečeno, dajem za pravo Staši i njemu; opravdam sve što mi je nedostižno, samo kad niko ne gleda, potajno dajem Staši malo više za pravo.

Vaš FrancK

Šta mislite? Mogu li da se nadam da ću do nedelje dobiti pismo? Nije nemoguće. Mada je ta želja za pismima besmislena. Zar jedno nije dovoljno, zar nije dovoljno da jednom nešto saznaš? Svakako da je dovoljno, ali čovek se ipak zavalj, pije pisma i sve što zna jeste da ne želi da prestane da ih pije. Objasnite mi to, učiteljice Milena!

[Meran, 30. maj 1920]

Kako, Milena, stojite s poznavanjem ljudi? Već nekoliko puta mi se desilo da ne znam šta da mislim o tome, na primer, kad ste pisali o Verfelu, iz onoga što ste pisali govorila je ljubav i možda samo ljubav, ali ipak ljubav bez razumevanja, i ako zanemarimo sve što Verfel jeste i zadržimo se samo na zamerki zbog debljine (koja mi se, povrh svega, čini neopravdanom, ja bih rekao da je Verfel iz godine u godinu sve lepši i šarmantniji, doduše, viđam ga samo u prolazu), zar ne znate da se samo debelima može verovati? Samo se u tim sudovima čvrstih zidova sve skuva do kraja, samo su ti kapitalisti vazdušnog prostora zaštićeni od briga i ludila, onoliko koliko je to uopšte moguće kod ljudi, te

mogu mirno da se posvete svom poslu, i samo su oni, kao što jednom neko reče, kao pravi stanovnici Zemlje korisni na celoj Zemlji, budući da na severu greju, a na jugu daju hlad. (Ovo, doduše, može i da se obrne, ali u tom slučaju nije istina.) [...] ⁸

Zatim, Jevreji. Pitate me da li sam Jevrejin, možda je to samo šala, možda samo pitate da li pripadam onom plašljivom Jevrejstvu, u svakom slučaju, što se toga tiče, kao Pražanka ne možete biti toliko bezazleni kao Matilda, Hajneova žena. [Možda niste upoznati sa tom pričom? Čini mi se da ima važnijih stvari koje bih Vam ispričao, sem toga, sigurno ću sebi nauditi na neki način, ne zbog same priče, već time što ću Vam je ispričati, ali red je da jednom čujete i nešto simpatično od mene. Majsner, nemačko-češki pesnik, nejevrejin, o tome govori u svojim memoarima. Matilda ga je živcirala zato što je stalno napadala Nemce: govorila je da su zlobnici, pametnjakovići, svađalice, cepidlake, nametljivi, ukratko, nepodnošljiv narod. „Ali vi uopšte ne poznajete Nemce“, rekao joj je na kraju Majsner. „Pa Henri se kreće samo u krugovima nemačkih novinara, a ovi u Parizu su svi Jevreji.“ – „Ah“, reče Matilda, „nemojte preterivati, moguće je da se među njima nađe poneki Jevrejin, na primer, Sajfert.“ – „Ne“, rekao je Majsner, „to je jedini nejevrejin.“ – „Kako?“, upitala je Matilda. „Jajteles (bio je to visok, snažan, plavokos muškarac), na primer, zar je on Jevrejin?“ – „Dakako“, rekao je Majsner. „A Bamberger?“ – „Takođe.“ – „A Arnštajn?“ – „I on.“ I tako dalje, sve dok nisu prošli sve poznanike. Matilda se na kraju iznervirala i rekla: „Ma, vi se samo sprdate sa mnom, na kraju ćete reći da je i Kon jevrejsko prezime, ali Kon je Henrijev rođak, a Henri je luteran.“ Na to je Majsner ostao bez reči.] U svakom slučaju, Vi se očigledno ne bojite

⁸ Oko četrdeset reči prežrvljano i nečitko.

Jevreja. To je, imajući u vidu poslednju i pretposlednju generaciju Jevreja u našim gradovima, u neku ruku, herojski čin i – šalu na stranu! – ako neka čedna devojka kaže familiji: „Pustite me“ i ode tamo, onda je to veći podvig nego odlazak Jovanke Orleanke iz njenog sela.

Onda možete i da zamerite Jevrejima zbog one njima svojstvene plašljivosti, iako je tako uopšten prigovor zasnovan više na teoretskom nego na praktičnom poznavanju ljudi, više na teoretskom zato što taj prigovor, sudeći prema Vašem ranijem opisu, kao prvo, uopšte ne važi za Vašeg muža, drugo, prema mom ličnom iskustvu, ne važi ni za većinu Jevreja i treće, važi samo za pojedince, ali je kod njih veoma izražen, kao u mom slučaju. Pa upravo je to ono najčudnije, to što taj prigovor u načelu ne važi. Nesiguran položaj Jevreja, nesiguran po sebi, nesiguran među ljudima, mogao bi, pre svega, da objasni zašto se usuđuju da veruju da je njihovo jedino ono što drže u rukama ili među zubima, zatim, da im jedino opipljiva svojina daje pravo na život i da ono što su jednom izgubili više nikada neće steći, umesto toga, izgubljeno će blaženo otići u nepovrat. Jevrejima prete opasnosti sa najnezamislivijih strana ili da izostavimo opasnosti, radi veće preciznosti, i kažemo: „Prete im pretnje.“ Evo jednog, Vama bliskog, primera. Možda sam obećao da o tome neću govoriti (u vreme kad sam Vas jedva poznavao), ali uopšte se ne libim da to pomenem zato što nećete saznati ništa novo, zato što će Vam to pokazati koliko Vas rodbina voli, a imena i detalje neću pominjati jer ih se više ne sećam. Moja najmlađa sestra treba da se uda za nekog Čeha, hrišćanina, ovaj je jednom prilikom pričao nekoj Vašoj rođaci kako namerava da se oženi Jevrejkom, na šta je ova rekla: „Samo to ne, samo bez povezivanja s Jevrejima! Slušajte: naša Milena itd.“

Šta sam, ispričavši Vam sve ovo, zapravo želeo da kažem? Malo sam zalutao, ali ne smeta jer ste me Vi možda pratili i sada smo oboje zalutali. To je u stvari ono lepo u Vašem prevodu: to što je veran (samo me Vi grdite zbog ovog „veran“, Vi sve znate, ali možda najbolje znate da grdite, voleo bih da sam Vaš učenik i da neprekidno grešim, samo da biste me Vi neprekidno grdili; učenik sedi u školskoj klupi, maltene ne sme ni da digne pogled, a Vi stojite iznad njega i neprekidno mašete kažiprstom prigovarajući mu, da li je tako?), dakle, to što je „veran“ i što imam osećaj kao da Vas vodim za ruku kroz podzemne, mračne, niske, ružne hodnike priče, gotovo beskonačne (zato su rečenice beskonačne, zar to niste pojмили?), gotovo beskonačne (samo dva meseca, kažete?) da bih, najzad, pošto smo izašli na svetlo dana, imao dovoljno pameti da nestanem.

To me opominje da za danas prekinem pisanje, da za danas pustim tu ruku što donosi radost. Sutra ću Vam ponovo pisati i objasniti zašto, ukoliko uopšte mogu jamčiti za sebe, neću doći u Beč i neću se smiriti sve dok ne kažete: „On je u pravu.“

Vaš F.

Molim Vas, napišite adresu malo preciznije, čim stavite pismo u koverat, ono je takoreći moja svojina, a prema tuđoj svojini treba da se ophodite pažljivije, odgovornije. *Tak*.⁹ Uzgred, i ja imam utisak da se jedno moje pismo izgubilo, mada ne mogu tačno da kažem zašto. Jevrejinova plašljivost! Umesto da strepim da li će pisma biti dobro primljena! Sada ću reći još nešto glupo o istoj temi, to jest, glupo je što ću reći nešto što smatram da treba da kažem, ne obazirući se na to što će to biti na moju štetu. A onda mi, povrh svega, Milena

⁹ Tako.

govori o plašljivosti, zada mi udarac u grudi, odnosno pita ono što je, po pokretu i zvuku, zapravo ista stvar: *jste Žid?*¹⁰ Zar ne vidite kako se u reči „*jste*“ ruka povlači unazad, da bi [...] ¹¹ skupila mišićnu snagu? I zatim, u reči „*Žid*“, poletno, nepogrešivo poleće napred? Češki jezik često ima takva neželjena dejstva na nemačko uvo. Jednom ste, na primer, pitali kako samo jedno pismo može da utiče na moju odluku o boravku ovde i odmah sami odgovorili: *nechápu*.^{12*} Čudnovata reč na češkom jeziku, pogotovo kad Vi govorite, toliko je stroga, ravnodušna, hladnog pogleda, škrta i, pre svega, podseća na krckalicu za orahe, u toj reči vilice se tri puta snažno sudare ili, tačnije: prvi slog pokušava da uhvati orah, ne uspeva, zatim drugi slog širom otvara usta, sada orah već može da stane, a treći slog ga najzad razbija, čujete li zube? Naročito ono neumoljivo zatvaranje usta na kraju ne dozvoljava drugome da zauzvrat ponudi bilo kakvo drugo objašnjenje, što je, doduše, ponekad veoma dobro, na primer, kad je ovaj drugi toliko brbljiv kao što sam ja. Na šta brbljivac, ponovo moleći za oprostaj, kaže: „Pa, čovek brblja samo kada najzad oseti malo radosti.“

Danas, međutim, nije stiglo Vaše pismo. I još nisam rekao ono što sam zapravo na kraju hteo da kažem. Uskoro. Rado, rado bih sutra čuo vesti od Vas, Vaše poslednje reči pre nego što su se vrata zalupila – zalupljena vrata su uvek strašna – bile su užasne.

Vaš F.

* Moguće je da ona tri sloga označavaju i tri pokreta apostolna na praškom satu. Dolazak, predstavljanje i zlosrećni odlazak.

¹⁰ Jeste li Jevrejin?

¹¹ Jedna reč prežvrlljana i nečitka.

¹² Ne razumem.

[Meran, 31. maj 1920]

Ponedjeljak

Dakle, juče obećano objašnjenje:

Ne želim (Milena, pomozite mi! Shvatite i ono što nisam rekao!) ne želim (ovo nije mucanje) da dođem u Beč zato što duševno ne bih podneo taj napor. Ja sam duševno bolestan, plućna bolest je samo duševna bolest koja se otela kontroli. Ja sam se ovoliko razboleo 4-5 godina nakon prve dve veridbe (nisam sebi mogao da objasnim radost kojom je odimalo Vaše poslednje pismo, tek kasnije sam se setio mogućeg objašnjenja, stalno to zaboravljam: pa Vi ste toliko mladi, možda nemate ni 25 godina, 23, možda. Ja imam 37, skoro 38, stariji sam bezmalo čitav ljudski vek, kosa mi je bezmalo bela od nekadašnjih noći i glavobolje). Nemam nameru da pred Vama raspredam tu dugu priču sa njenim istinskim šumama i pojedinostima kojih se i dalje plašim kao dete, samo što nemam sposobnost deteta da zaboravi. Svim trima pričama o veridbi bilo je zajedničko što sam za sve ja bio kriv, nesporno kriv, unesrećio sam obe devojke – sada govorim samo o prvoj, o drugoj ne mogu da govorim, osetljiva je, svaka reč, pa i ona najdobronamernija, užasno bi je povredila, razumem to – i to samo zato što s njom (koja bi se možda žrtvovala da sam to hteo) nisam mogao da budem neprekidno radostan, ni miran, ni odlučan, ni sposoban za brak, iako sam joj to, potpuno dobrovoljno, uporno obećavao, iako sam je ponekad očajnički voleo, iako nisam mogao da zamislim ništa poželjnije od braka po sebi. Gotovo 5 godina sam je kinjio (moglo bi se reći i sebe), na sreću, bila je nesalomiva, prusko-jevrejska mešavina, snažna, pobedonosna mešavina. Ja nisam bio tako snažan, u svakom slučaju, ona je samo patila, dok sam ja kinjio i patio.

Gotovo, ne mogu više ništa da pišem, ne mogu više ništa da objašnjavam, iako sam tek počeo da opisujem duševnu bolest, iako je trebalo da navedem ostale razloge za nedolazak – stigao je telegram. „Sastanak u Karlsbadu, osmog, molim pisanu potvrdu.“ Moram priznati da je imao zastrašujući izraz kad sam ga otvorio, uprkos tome što se iza njega krije najnesebičnije, najmirnije, najskromnije biće i uprkos tome što je čitava stvar zasnovana na mojoj volji. To sada ne mogu da Vam razlažem, pa ne mogu da se pozivam na opis bolesti. Ali ono što je zasada sigurno jeste da u ponedjeljak putujem, ponekad gledam telegram i jedva mogu da ga čitam, čini mi se kao da postoji skriveni tekst koji briše gornji i govori: „Putuj preko Beča!“, očigledno naređenje, ali u potpunosti lišeno strahote naređenja. Neću to da uradim, besmisleno je (i spolja gledano), umesto kratkog puta preko Minhena, izabрати dvostruko duži preko Linca i još dalje, preko Beča. Napraviću test: na balkonu je vrabac i čeka da mu bacim hleb sa stola na balkon, umesto toga, bacam hleb pored sebe usred sobe na pod. On stoji napolju i gleda svoju životnu hranu tamo u polumraku, neverovatno ga mami, on drhti, više je ovde nego tamo, ali ovde je mrak, a pored hleba sam ja, tajanstvena sila. Uprkos tome, skače preko praga, ali nema hrabrosti da skoči još nekoliko puta, u iznenadnom napadu straha odleti. Ali kakve se to čudesne snage kriju u toj kržljivoj ptičici, posle izvesnog vremena evo je opet, ispituje situaciju, bacam još malo hleba kako bih joj olakšao i – da je nisam namerno-nenamerno, tako deluju tajanstvene sile, oterao malim pokretom, uzela bi hleb.

Istina je da mi se odmor završava krajem juna i da želim da provedem ostatak vremena – ovde već postaje veoma

vruće, što mi samo po sebi ne bi smetalo – negde drugde na selu. I ona je htela da ide, sada treba tamo da se sretnemo, ja ću biti tamo dva-tri dana, a zatim možda još dva-tri dana u Konstantinsbadu kod roditelja, zatim ću otići u Prag, napraviti opšti pregled tih putovanja i uporediti ih sa stanjem svoje glave, onda ću se osećati otprilike onako kako bi se sigurno osećao Napoleon da je u trenutku kad je pravio planove za pohod na Rusiju tačno znao i kakav će biti ishod.

Kad je onomad stiglo Vaše prvo pismo, mislim da je to bilo kratko vreme pre predviđenog venčanja (koje sam, na primer, isključivo ja planirao), obradovao sam se i pokazao sam joj ga. Kasnije – ne, dosta je, ali ovo pismo neću da pocepam, imamo slične čudnovate navike, samo što ja nemam peć pri ruci i na osnovu nekih nagoveštaja bezmalo strepim da sam na poledini takvog započetog pisma napisao pismo toj devojci.*

Ali sve je to nebitno, i da nema tog telegrama, ne bih bio u stanju da putujem u Beč, naprotiv, imam utisak da taj telegram čak govori u prilog tom putovanju. Ja sasvim sigurno ne dolazim, ali ako, što bi me strašno začudilo, ipak budem u Beču – mada se to neće desiti – ne treba mi ni doručak ni večera, nego samo odar da malo prilegnem.

Zbogom, ova nedelja neće biti nimalo laka.

Vaš F.

Ako biste mi napisali neku reč u Karlsbad na post restant, ne, prvo u Prag. Kakve su to čudovišne škole u kojima predajete, 200 učenika, 50 učenika. Da mi je mesto pored prozora u poslednjem redu, jedan sat, odrekao bih se svakog susreta s Vama (koji se, doduše, i bez toga neće desiti), odrekao bih se svih putovanja i – dosta, ova bela hartija, kojoj nema kraja, sprži oči čoveku i zato piše.

* Kafka misli na verenicu Juliju Voriček. (Prim. prev.)

Ovo je bilo posle podne, a sada je oko 11. Sve sam uredio onako kako je u ovom trenutku jedino bilo moguće. Poslao sam u Prag telegram u kojem sam napisao da ne dolazim u Karlsbad, obrazložit ću to svojom rastrojenošću, što je, s jedne strane, istina, s druge pak nedosledno jer sam prvobitno upravo zbog te rastrojenosti i nameravao da idem u Karlsbad. Tako se ja poigravam sa živim čovekom. Ali ne mogu drugačije zato što u Karlsbadu ne bih mogao ni da govorim ni da ćutim, ili tačnije: govorio bih čak i kada ćutim, jer sada nisam ništa drugo nego samo reč. Sada, međutim, sasvim sigurno neću putovati preko Beča, nego idem u ponedeljak preko Minhena, kuda, ne znam, Karlsbad, Marijenbad, u svakom slučaju sâm. Možda ću Vam pisati, Vaša pisma ću, međutim, dobiti tek u Pragu, tek za tri nedelje.

[Merano, 1. jun 1920]

Utorak

Računam: u subotu napisano, uprkos nedelji, stiglo već u utorak, u utorak oteto sobarici iz ruke, tako lepa poštanska veza, a u ponedeljak treba da otputujem, da je se odreknem.

Toliko ste dobri što brinete, ne primate pisma, da, prošle nedelje nekoliko dana nisam pisao, ali od subote pišem svakodnevno, tako da ćete u međuvremenu dobiti 3 pisma, kad ih vidite, ceniceće vreme bez pisama. Spoznaćete da su sva Vaša strahovanja i te kako opravdana, dakle, da sam, sve u svemu, veoma ljut na Vas i da mi se, pre svega, mnogo toga nije svidelo u Vašim pismima, da su me feljtoni iznervirali itd. Ne, Milena, nema razloga da se plašite svega toga, ali od suprotnog drhtite!

Toliko je divno što sam dobio Vaše pismo, što moj besani um mora da Vam odgovori. Ne znam šta da Vam pišem, samo tumaram između redova, pod svetlošću Vaših očiju, u dahu Vaših usana, kao po nekom lepom, srećnom danu, koji će ostati lep i srećan, iako je glava bolesna, umorna, a u ponedeljak idem na put u Minhen.

Vaš F.

Zbog mene ste trčali kući kao bez duše? Pa, zar niste bolesni i zar više ne moram da brinem za Vas? Zaista je tako, uopšte više ne brinem – ne, sad preterujem kao onda, ali to je briga kao kad biste bili ovde, pod mojim nadzorom, kao kad bih mlekom koje pijem istovremeno pojiio i Vas, a vazduhom koji dišem, koji dopire iz vrta, jednako jačao i Vas, ne, to bi bilo premalo, Vas bih jačao mnogo više nego sebe. Verovatno iz različitih razloga neću putovati u ponedeljak, nego nešto kasnije. Ali onda ću putovati pravo za Prag, odnedavno postoji direktan brzi voz na relaciji Bocen–Minhen–Prag. Ukoliko biste poželeli da mi napišete još nekoliko redova, mogli biste to da uradite; ako me ne zateknu, biće mi poslani u Prag. Budite mi dobro!

F.

Ja sam stvarno oličenje gluposti. Čitam knjigu o Tibetu; kod opisa nekog naselja u planini na granici Tibeta, odjednom mi postaje teško oko srca, toliko mi se to selo tamo čini očajnički usamljeno, tako daleko od Beča. Pritom smatram da je glupa pomisao da je Tibet daleko od Beča. Pa, zar je daleko?

[Meran, 2. jun 1920]

Sreda

Vaša dva pisma su stigla zajedno, u podne; ona nisu stvorena za čitanje, nego da ih čovek rasprostre, zagnjuri lice u njih